

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертацію Катерини Жук
**«Пісенний фольклор перехідної етнокультурної зони
(на матеріалі Слобожанщини,
Наддніпрянщини та Північного Надазов'я)»**,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 025 Музичне мистецтво

Актуальність теми дослідження. Вибір теми дисертаційного дослідження зумовлений значимістю поглибленого вивчення національної фольклорної спадщини як підґрунтя і дієвої складової сучасної музичної культури України. Сучасний науковий дискурс роботи охоплює насамперед проблематику музичної регіоналістики / регіоніки, яка зумовлює осмислення пісенного фольклору в масштабі регіональної фольклорної традиції. Фокус дослідження спрямований на функціонування жанрової системи пісенного фольклору покордоння трьох межуючих етнокультурних регіонів: Слобожанщини, Середньої Наддніпрянщини та Північного Надазов'я, яка представлена потужною кількістю автентичних зразків локального поширення.

Дисертація К. Жук являє собою комплексне етномузикологічне дослідження традиційної пісенної спадщини території, яка географічно охоплює межиріччя Орелі, Вовчої та Сіверського Дінця, і визначена як перехідна етнокультурна зона.

Ретельне ознайомлення з дисертацією Катерини Жук дозволяє говорити про безумовну актуальність теми, зумовлену визначною цінністю традиційного пісенного фольклору території, що досліджується, і відсутністю його комплексного дослідження в сучасній етномузикознавчій науці. Актуальність роботи підкреслюється нагальною потребою теоретичного осмислення складних дифузних та інтеграційних процесів у «складених», новопоселянських традиціях пізнього формування на покордонні трьох історико-етнографічних макрорегіонів.

Особливого соціокультурного і мистецтвознавчого значення праця набуває сьогодні, у 2026 році, оскільки досліджуваний локус Сходу та Півдня України перебуває в зоні бойових дій через повномасштабну збройну агресію

РФ. Фіксація, систематизація та верифікація пісенного фольклору в таких умовах є актом рятування вагової частини національної нематеріальної культурної спадщини.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень дисертації К. Жук забезпечена масштабною емпіричною базою. У дослідженні систематизовано понад 1100 різножанрових зразків із 120 сіл 28-ми районів трьох областей України. Серед них необхідно відзначити власний дослідницький внесок авторки роботи: польові записи 2016–2025 рр., здійснені в Харківській та Донецькій областях, зокрема інформацію, зафіксовану в середовищі мігрантів у м. Гамбург (Німеччина); наукове опрацювання архівних матеріалів професора В. Осадчої, І. Фетисова, С. Карпенко, І. Крюченко та Л. Савченко. Уведено до наукового обігу понад 70 авторських нотних транскрипцій, виконаних з урахуванням сучасних текстологічних вимог.

Глибоке опанування дисертанткою **теоретичної бази дослідження** уможливило обґрунтування актуальності обраної теми та визначення основних його напрямів. Дослідження ґрунтується на властивих харківській науковій школі системному й історико-культурному підходах, що зумовлює розгляд пісенного фольклору як вагомого чинника традиційної народної культури перехідної етнокультурної зони. Наведені на с. 24-25 дисертаційного дослідження праці охоплюють напрями не тільки теоретичного музикознавства, етномузикології та регіоналістики, але й межуючих наук: історії України, етнографії, лінгвістики та діалектології, які дисертантка узагальнила насамперед для вироблення концепції дослідження, та вирішення його мети: шляхом визначення специфіки функціонування пісенного фольклору означити територію межиріччя Орелі, Вовчої і Сіверського Донця як «перехідної етнокультурної зони між півднем Слобожанщини, Середньою Наддніпрянщиною та Північним Надазов'ям та розкрити його роль у контексті національної музичної культури» (с. 22).

До беззаперечних здобутків авторки стосовно **наукової новизни** слід віднести концептуалізацію поняття «перехідна етнокультурна зона» стосовно покордонних територій пізнього заселення, новопоселянську фольклорну традицію яких характеризують дифузні процеси, нецентралізованість жанрової системи і компенсація весняно-літніх обрядових жанрів за рахунок розквітлої лірики та новотворів. Застосування актуального структурно-типологічного методу вітчизняної етномузикології – кодування обрядових наспівів календарно-землеробського циклу і традиційного весілля дозволило К. Жук здійснити мелогеографічне картографування жанрів, що допомогло емпірично маркувати межі досліджуваної зони.

Ціннісним є введення в науковий обіг вперше упорядкованого та систематизованого народнопісенного матеріалу для **практичного застосування**. Унікальні ліричні пісні, зокрема зразки суспільно-побутової тематики, новотвори, заслуговують глибокої виконавської уваги. Самобутній пісенний фольклор краю не тільки підкреслює його українську ідентичність, але й розкриває глибокий духовний світ його носіїв. Багатий історичний спадок музичного фольклору має перспективу стати основою для ретельного вивчення, професійного осягнення, мистецьких форм репрезентування.

Проблематику роботи переконливо розкрито в 3-х розділах та 9-ти підрозділах кваліфікаційної роботи, додатковий ілюстративний та документальний матеріал (зокрема 74 авторські транскрипції наспівів) розміщений у 4 додатках.

У першому розділі розгорнуто глибокий міждисциплінарний аналіз історико-соціальних детермінант перехідної етнокультурної зони, охарактеризовано джерельну та теоретичну базу дослідження, визначено методологічні засади і комплекс методів для всебічної характеристики функціонування пісенного фольклору в складних, видозмінних умовах локусу дослідження. На особливу увагу дослідників традиційної пісенності заслуговує підрозділ, де характеризуються етапи вивчення регіональних фольклорних традицій, зокрема Харківщини і Донеччини. До характеристики діяльності

відомих на Слобожанщині В. Ступницького, О. Стеблянка, І. Польського, додані імена донецьких дослідників Я. Новацького, П. Тимофєєва, С. Мишанича, узагальнені фольклорно-експедиційні пошуки та процес формування архівів фольклору в харківських та донецьких вищих закладах освіти. Про комплексність розкриття теми дослідження свідчать висновки підрозділу, присвяченого районуванню мовних діалектів перехідної етнокультурної зони. Авторка спільно з лінгвістами здійснила глибокий аналіз ізоглос сіл Близнюківського та Краматорського районів, що дозволило зробити висновок про можливість змістити рубіж між слобожанською та степовою говірками на південь від м. Лозова. Важливою є класифікація фольклорних середовищ новопоселень на «умовно-автентичні» та «закриті осередки», розрізнення в них форм адаптації до нових умов функціонування пісенної традиції.

Другий розділ репрезентує аналітичне ядро дисертаційного дослідження. У трьох підрозділах К. Жук послідовно вибудувала мелотипологію календарно-та родинно-обрядових наспівів та основі кодування їх мелоформ. На тлі структурно-типологічного методу, а також методу кодування мелоформ обрядових наспівів, розробленого етномузикологами київської школи протягом останніх десятиліть, дослідницею диференційовано масиви давньої сільської традиції (ДСТУ) та нової християнської культури (різдвяні канти, псальмові колядки). У локусі дослідження виявлено домінування зимового (10 мелотипів) та весільного (8 мелотипів) пластів обрядового фольклору. Доказовим висновком для побутування жанрів у фольклорній традиції «складеного», новопоселянського типу виявилася фіксація редукції весняно-літнього циклу. На відміну від материнської Слобожанщини, виявлені наспіви не зазнали ліричного переосмислення, гіпотетично, через нетривалість спільного проживання новопоселян. Аналіз наспівів весільного пласту виявив, крім типових мелоформ з основою Т6 та Т53, їх розширені версії та наспіви другого покоління, рушієм розвитку яких переконливо визначено дію ліричного модусу мислення фольклорного середовища, зокрема, через зміну тривалості мірної долі (брахістохрони).

Набагато складнішим стосовно методів узагальнення наспівів та аналітичних дій виявився **Третій розділ** дисертаційного дослідження, присвячений особливостям функціонування пісенної лірики. Поряд з мистецтвознавчим, зокрема музикознавчим підходом, авторка переконливо застосовує філологічний – сюжетно-тематичний підхід для розрізнення сюжетних парадигм, вдало констатує процеси сюжетної контамінації (чумацьких, козацьких, рекрутських тем) під впливом урбанізації. Особливістю жанрового ряду позаобрядової лірики можна вважати характеристику шахтарського фольклору як різновиду трудових пісень.

Характеристика пісенної парадигми переконливо здійснена на засадах залучення методу ладо-фактурного аналізу, що є важливою складовою теоретичної музикології. Дисертантка виокремлює три мелодико-фактурні типи (модально-поспівковий, підголосково-поліфонічний та гомофонно-гармонічний) і доводить, що дифузність як одна із характеристик функціонування пісенного (в даному випадку – позаобрядового) фольклору перехідної зони найяскравіше проявляється саме в наявності перехідних мелодико-фактурних типів, інтегрованих, мікстових версіях у їхніх межах.

Основні положення дисертації наведені у висновках до кожного з розділів й узагальнені в кінцевих **Висновках**. Вони послідовно розкривають зміст кваліфікаційної роботи.

Позитивно оцінюючи рецензовану працю як видатне явище в сучасній українській етномузикології, у порядку наукової дискусії вважаємо за доцільне висловити таке **запитання**:

1. У тексті дисертації серед спеціальних етномузикологічних методів дослідження Вами зазначено «метод реконструкції фольклорного тексту». Розкрийте, будь ласка, специфіку застосування цього методу у Вашій роботі. У яких саме випадках (обрядовий пласт чи пісенна лірика) та за якими критеріями проводилася наукова реконструкція музичних зразків, зважаючи на те, що досліджуваний локус покордоння Слобожанщини, Середньої Наддніпрянщини

та Північного Надазов'я є новопоселянською традицією пізнього формування, яка на момент фіксації часто перебувала в пасивній формі побутування?

Зазначене запитання має характер наукового уточнення, не применшують вагомості отриманих результатів і підкреслюють високий аналітичний потенціал дисертації.

Загальний висновок. Дисертація Жук Катерини Вікторівни є самостійним, глибоким, завершеним науковим дослідженням, яке вирішує важливе теоретичне і практичне завдання сучасної музичної регіоналістики. Публікації автора (14 одноосібних праць, зокрема 5 у фахових виданнях категорії «Б») повною мірою відображають зміст дисертаційного дослідження.

Кваліфікаційна наукова праця «Пісенний фольклор перехідної етнокультурної зони (на матеріалі Слобожанщини, Наддніпрянщини та Північного Надазов'я)» за своєю актуальністю, науковою новизною та практичною цінністю повністю відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії, а її авторка, Жук Катерина Вікторівна, безумовно, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Рецензент:

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри естрадного та народного співу

Харківської державної академії культури

Галина БРЕСЛАВЕЦЬ